

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL
CENTRUL DE ARHEOLOGIE**

Cu titlu de manuscris

C. Z. U.: 902/904(4-11)''04/07''(042.3)

TOPAL DENIS

**SPADE ȘI PUMNALE SCITICE DIN SEC. VII–IV Î. E. N.
(SUD-VESTUL EUROPEI DE EST)**

SPECIALITATEA 613.01 – ARHEOLOGIE

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural. **Conducător științific: Dergacev Valentin**, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, specialitatea 613.01 – Arheologie.

Referenți oficiali:

1. **Skorîi Serghei**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Institutul de Arheologie al Academiei Naționale a Ucrainei
2. **Zanoci Aurel**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Consiliul Științific Specializat a fost aprobat de către Consiliul de Conducere al ANACEC prin decizia nr. 07 din 11 mai 2018, în următoarea componență:

1. **Niculiță Ion, președinte**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
2. **Vornic Vlad, secretar**, doctor în istorie, conferențiar cercetător
3. **Postică Gheorghe**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
4. **Sava Eugen**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar
5. **Levițki Oleg**, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător
6. **Munteanu Octavian**, doctor în istorie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la **28 septembrie 2018, ora 14.00** în ședința Consiliului științific specializat D22.613.01-02 din cadrul Institutului Patrimoniului Cultural (Chișinău, str. N. Iorga 5, MD-2009, Biblioteca Civilizațiilor Marc Bloch, Sala A).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (str. Academiei 5A) și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 20 august 2018.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,
Vornic Vlad, doctor în istorie, conferențiar cercetător _____

Conducător științific,
Dergacev Valentin, doctor habilitat, conferențiar cercetător _____

Autor
Denis Topal _____

© Topal Denis, 2018

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea lucrării. În pofida apariției diferitelor repertorii de spade și pumnale, de exemplu, pentru teritoriul României [15], Ungariei [11] sau Poloniei [9], nu există o lucrare care să trateze unitar spadele și pumnalele scitice de la vest de Nistru (iar acestea constituie aproape 20% din toate exemplarele cunoscute de pe teritoriul Europei).

Gradul de elaborare a problemei. Primele descoperiri documentate de spade și pumnale scitice sunt atestate încă în sec. al XVIII-lea, caracter sistematic ele dobândind un caracter sistematic abia în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX. Iar cu primele publicații ale obiectelor, în procesul de identificare a analogiilor și de analiză a celor mai remarcabile caracteristici, apar și primele observații și concluzii cronologice. Pe măsura acumulării datelor, sunt elaborate repertorii și scheme de clasificare, printre care un impact deosebit asupra cercetătorilor au avut lucrările lui W. Ginters [10], A. I. Meliukova [3] și A. I. Alekseev. Simultan cu elaborarea schemelor generale de clasificare, se alcătuiau repertorii regionale, se studiau particularitățile locale ale akinakes-urilor scitice pe materialul diferitelor culturi. Pentru partea de vest a arealului, lucrările de bază sunt reprezentate de monografiile și studiile distincte semnate de A. Vulpe, V. Mihăilescu-Bîrliba, C. Buzdugan, Z. Bukowski, V. Vasiliev, A. I. Meliukova, M. Gedl, S. A. Skoří, T. Kemenczei, J. Chochorowski, S. V. Mahorfi, A. Gawlik, G. Marinescu și R. Zăgreanu, B. Rezi și D. Cioată, A. Kozubová [4; 7; 8; 9; 11; 12; 13; 14; 15].

Limitele spațiale ale lucrării includ teritoriul Europei Centrale și de Est, al cărui hotar de vest pot fi considerată Silezia și Marea Câmpie Ungară, iar cel estic – regiunea Volga-Ural. O atenție deosebită este acordată sud-vestului Europei de Est și Europei Centrale (teritoriul Republicii Moldova, Ucrainei, României, Bulgariei, Serbiei, Ungariei, Slovaciei și Poloniei sau arealele culturilor scitice de stepă, getică, Lausitz (Łużycka), Ciumbrud și Vekerzug, precum și grupului Vest-Podolian). Totodată, akinakes-ul ca fenomen este răspândit pe întreg teritoriul așa numitei lumi scito-siberiene, inclusiv Kazahstanul de Vest, Siberia de Sud, Altai, Tuva, Xinjiang și China de Nord.

Limitele cronologice ale lucrării sunt determinate de perioada de utilizare a akinakes-ului ca tip de spadă și pumnal în intervalul dintre sfârșitul sec. VIII – limita sec. IV-III î.e.n., majoritatea covârșitoare a pieselor fiind atribuite în sec. VII-IV î.e.n.

Scopul principal al lucrării constă în sistematizarea spadelor și pumnalelor de proveniență scitică în sud-vestul Europei de Est prin intermediul unui proces de analiză tipologică și cronologică.

Obiectivele cercetării includ: 1) generalizarea observațiilor istoriografice ținând cont de experiența pozitivă a elaborărilor tipologice; 2) analiza caracteristicilor cantitative și evidențierea, în baza ei, a grupurilor funcționale în masivul akinakes-urilor scitice; 3) observații asupra caracteristicilor calitative și detectarea trăsăturilor tipologic semnificative cu ajutorul analizei cronologice a complexelor și a cartografierii; 4) evidențierea tipurilor ce prezintă semnificație cronologică; 5) elaborarea unei tipologii în baza principiului eponim; 6) verificarea tipologiei pe materialul din partea de vest a arealului scitic; 7) elaborarea unui catalog al spadelor și pumnalelor (și a complexelor care le includ) din perioada scitică pentru teritoriul respectiv.

Metodele de soluționare a obiectivelor. Pentru determinarea grupurilor funcționale de akinakes-uri conform caracteristicilor metrice de bază (lungimea totală, lungimea tăișului) a fost efectuată analiza comparativă a răspândirii empirice a șirurilor variaționale de trăsături. Pentru a face observații asupra particularităților spadelor și pumnalelor scitice a fost utilizată metoda cartografierii, atât pentru datele procesării primare (de exemplu, pentru evidențierea particularităților de răspândire a complexelor și a descoperirilor fortuite), cât și a celor evidențiate în rezultatul cercetării grupurilor funcționale (spade, pumnale), sau a caracteristicilor (cum ar fi terminația în formă de antenă) și a tipurilor. În scopul determinării poziției cronologice a unor sau altor tipuri s-a efectuat analiza comparativă a complexelor închise.

Noutatea științifică a tezei. În lucrare este prezentată argumentarea statistică a grupurilor funcționale de spade și pumnale scitice. În cadrul studiului au fost sintetizate în premieră datele despre spadele și pumnalele de tip scitic din sud-vestul Europei de Est, au fost evidențiate particularitățile locale ale acestora și au fost urmărite legăturile cu arealul de bază al culturii scitice. În baza materialului de spade și pumnale din regiunea Dunării au fost realizate o serie de construcții tipologice și este propusă gruparea conform principiului teritorial, au fost scoase în evidență legăturile dintre grupurile obținute, au fost precizate pozițiile lor cronologice. Analiza răspândirii complexelor și a descoperirilor fortuite a permis să evidențiem rutele de pătrundere a pieselor de armament și a purtătorilor lor în regiunea carpato-dunăreană.

Baza documentară a studiului o constituie informațiile despre circa 1200 de unități de spade și pumnale (nu mai puțin de 600 de complexe funerare), publicate în decursul a circa un secol și jumătate de istorie a cercetării akinakes-ului scitic. O atenție deosebită în lucrare este acordată spadelor și pumnalelor din partea de vest a arealului scitic – au fost catalogate și descrise detaliat peste 200 de exemplare din Europa Centrală și de Sud-Est. La elaborarea lucrării au fost consultate exclusiv materialele publicate, ceea ce a asigurat, pe de o parte, un grad suficient de „transparență” cercetării, iar pe de altă parte – posibilitatea de a evidenția tendințele și mecanismele de publicare a unei categorii separate a culturii materiale. Pentru soluționarea problemelor cronologice și argumentarea tipurilor culturale au fost consultate reprezentările de akinakes pe sculptura monumentală, pe piesele de torențică și obiecte de podoabă din perioada scitică.

În rezultatul cercetării se propune spre soluționare **problema științifică** a evoluției și răspândirii spadelor și pumnalelor scitice în sud-vestul Europei de Est. Au fost determinate zonele de apariție a noilor tipuri de akinakes scitic (Caucazul de Nord, silvostepa Niprului, Transilvania) și a fost conturată dinamica deplasării în timp a acestora.

Semnificația teoretică a lucrării este determinată de abordarea complexă în soluționarea sarcinilor cronologiei armamentului scitic și a problemelor pătrunderii nomazilor timpurii în Europa de Sud-Est.

Semnificația practică a lucrării. Rezultatele cercetării pot fi utilizate la elaborarea lucrărilor de sinteză privind istoria străveche și arheologia Europei de Est, precum și despre istoria armamentului nomazilor, la pregătirea manualelor și a materialelor didactice, la elaborarea cursurilor generale și speciale la disciplinele istorice, precum și a expozițiilor muzeale.

Rezultatele științifice înaintate spre susținere: 1) Periodizarea istoriografiei cercetării a culturii scitice în baza akinakes-ului scitic; 2) Proveniența akinakes-ului scitic în baza pumnalelor bimetalice de tip Kabardino-Piatigorsk din Caucazul de Nord; 3) Evoluția terminației anteniforme a akinakes-ului; 4) Evidențierea tipurilor culturale în baza formelor ceremoniale și reflectarea în artele plastice; 5) Cronologia spadelor și a pumnalelor din perioada scitică din partea de vest a arealului; 6) Limitele standardelor funcționale a spadelor și pumnalelor scitice; 7) Gruparea culturală a regiunii Carpato-dunărene în baza componenței armamentului.

Implementarea rezultatelor cercetării. Unele rezultate ale cercetării au stat la baza lecțiilor științifico-populare „Sciția ca presimțire” (Biblioteca Civilizațiilor M. Bloch), „Scitologia și xifologia” (proiectul „15×4-Chișinău”) și a lecției video „Trei Sciții: drame și cataclisme între Nistru și Dunăre” (proiectul „Acces liber”).

Aprobarea rezultatelor cercetării. Anumite rezultate particulare și concluzii ale tezei au fost discutate sub formă de rapoarte la conferințe științifice, inclusiv șapte internaționale. Rezultatele cercetării au fost prezentate la colocviile și seminarele Universității Școala Antropologică Superioară (Chișinău), Universității Libere din Berlin, secției Euroasiatice a Institutului Arheologic German (Berlin), Centrului de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural (Chișinău).

Publicații la tema lucrării. Principalele rezultate ale tezei au fost prezentate în 15 articole științifice, publicate în ediții științifice recenzate din Moldova și de peste hotare (Ucraina, România, Rusia, Bulgaria).

Volumul și structura. Lucrarea constă din introducere, patru capitole, încheiere, bibliografie (252 titluri) și patru anexe.

Cuvinte cheie: cultura scitică, regiunea carpato-dunăreană, armamentul scitic, spade și pumnale, akinakes, Hallstatt-ul târziu, La Tène-ul timpuriu.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* se argumentează actualitatea temei, se determină limitele cronologice și geografice ale cercetării, se formulează problema științifică și sarcinile legate de ea, se determină gradul de noutate științifică, importanța teoretică și practică a lucrării.

1. ISTORICUL ȘI PRINCIPALELE PROBLEME LEGATE DE CERCETAREA SPADELOR ȘI PUMNALELOR SCITICE

1.1. Istoricul cercetării spadelor și pumnaledor scitice

Analiza datelor despre introducerea în circuitul științific (pe decenii) a exemplarelor de spade și pumnale de tip scitic de pe teritoriul Europei a permis evidențierea a trei perioade de bază în istoriografia akinakes-ului scitic: 1850-1940, 1950-1980 și 1990-2010. Totodată, fiecare din perioadele delimitate ca-

racterizată din punct de vedere al principalelor direcții și tendințe, cum ar fi perioada „primelor observații”, „primelor clasificări” și „primelor tipologii”. În pofida faptului că este cea mai extinsă în timp, în prima perioadă de acumulare a materialului au fost publicate circa 7% (68 ex.) din numărul total de spade și pumnale scitice, dintre ele majoritatea provenite de pe teritoriul actual al Rusiei și Ucrainei. În afară de aceasta, asupra procesului de acumulare a datelor au avut o influență și evenimentele tragice de la începutul sec. XX, de aceea o ruptură deosebit de semnificativă în numărul de publicații revine anilor 1930. În limitele etapelor constatate au fost analizate critic lucrările de bază și a fost generalizată experiența elaborărilor cronologice și tipologice.

1.1.1. 1850-1940. Primele observații. Fără îndoială, primele observații tipologice și concluzii cronologice apăreau odată cu primele publicații ale obiectelor, în procesul de colectare a analogiilor și de analiză a celor mai distincte caracteristici. Astfel, încă A. Furtwängler teoretiza despre asemănarea și deosebirile dintre akinakes-urile persane și scitice, E. E. Lenț a atras atenție asupra asemănării terminațiilor anteniforme scitice cu terminațiile spadelor din epoca bronzului. E. Pridik a efectuat analiză din punct de vedere artistic a spadei din tezaur lui Melgunov și a ajuns la concluzia privind proveniența ei asiriană, și, în afară de aceasta, a înaintat presupunerea despre preluarea de către perși a akinakes-ului de la sciți. E. Minns a dedicat un mic compartiment al monografiei sale „Sciții și grecii” spadelor și pumnalelor scitice. A. S. Lappo-Danilevskii a fost unul dintre primii care a încercat să generalizeze datele despre armamentul scitic într-un compartiment special al lucrării sale „Antichitățile scitice”, publicată în baza tezei de doctorat în 1887. M. I. Rostovțev, ocupându-se de spadele și pumnalele din Ural, a dezvoltat ideea evoluției tecilor akinakes-urilor scitice, a legăturii lor cu tecile persane și spadele și pumnalele dintr-o perioadă mai târzie. O finalizare logică a primei etape de acumulare a datelor a fost scoaterea de sub tipar a monografiei lui W. Ginters – „Spada sciților și sarmaților din sudul Rusiei” [10] – repertoriu, în care el a adunat practic toate informațiile despre spadele și pumnalele scitice și sarmatice existente la acel moment, și nu doar de pe teritoriul Rusiei de Sud, ci și din Europa Centrală. Separând, reieșind din forma gardei, spadele și pumnalele „scitice” (cu garda în formă de inimă) de cele „sarmatice” (dreaptă), W. Ginters a delimitat câteva grupuri de spade scitice după forma terminației – spade „cu terminația

ovală și cu bară”, „ovală aplatizată” și „anteniformă”. În general, se poate spune că W. Ginters a considerat garda („în formă de inimă” cu mici variații) tuturor akinakes-urilor procesate drept unic fenomen ce formează tipurile. Diferențele morfologice (prin urmare, și cele cronologice), după părerea lui, rezultau în funcție de tipul terminației.

1.1.2. 1950-1980. Primele clasificări. Începând cu anul 1935, în știința sovietică, odată cu reîntoarcerea termenului de „arheologie” s-au reanimat și sarcinile arheologice legate de publicarea materialelor și a cercetării surselor. Printre publicațiile din acea perioadă trebuie de menționat lucrarea lui N. I. Sokolskii, dedicată spadelor din Bosfor, și a lui K. F. Smirnov – despre armamentul sauromatic. În 1950, la catedra de arheologie a USM, A. I. Meliukova susține teza „Armamentul, armata și arta militară a sciților” și, în pofida faptului că monografia bazată pe ea [3] va fi publicată peste aproape un deceniu și jumătate, această lucrare a avut o influență imediată asupra specialiștilor. Principalele taxoane clasificatoare – compartimente au fost determinate de A. I. Meliukova în baza formei terminației, în timp ce tipurile din cadrul compartimentelor sunt determinate de forma gardei mânerului. În linii generale, lucrarea A. I. Meliukova după specificul său constituie o clasificare, însă nu de muzeu sau de colecție, ci mai degrabă o „clasificare tipologică”, deoarece în spatele grupurilor delimitate după principiul ierarhic se ascund observații nu doar tipologice, ci și cronologice. Începând cu anii 1960, sunt introduse activ în circuitul științific atât descoperiri separate de piese de spade și pumnale, cât și mici repertorii pe regiuni diferite și grupuri culturale distincte. Tot în această perioadă este relansată discuția asupra problemei provenienței akinakes-ului scitic, a legăturii lui cu piesele cimeriene și cele din Asia Anterioară, căutării „patriei străvechi” în Caucaz, Orientul Apropiat sau Siberia Centrală. Începând cu anii 1980 apar primele premize ale îndepărtării de la clasificarea formală a armamentului scitic spre analiza unor particularități aparte, și, ca urmare, de trecere la nomenclatura eponimică [6].

1.1.3. 1990-2010. Primele tipologii. Perioada dată debutează cu un amplu catalog al armelor din Hallstattul mijlociu-târziu de pe teritoriul României, iar o parte semnificativa a acestuia o constituie akinakes-urile scitice – monografia lui A. Vulpe „Spadele scurte, pumnalele și cuțitele de luptă de epocă hallstattiană din România”, publicată în 1990 [15]. Armamentul nomazilor timpurii ajungea

episodic în vizorul specialiștilor europeni atât până, cât și după apariția lucrării lui A. Vulpe. El a încercat să elaboreze o schemă tipologică locală pentru armamentul scitic în baza materialelor unei regiuni luate separat, consultând un cerc larg de analogii de pe teritoriul Sciției Europene. Schema tipologică a lui A. Vulpe se bazează pe principiul eponimic (adică denumirea tipului este determinată de cel mai caracteristic exemplar). Drept o încercare strălucită de... poate fi considerată lucrarea lui A. I. Alekseev [1]. El edifică șirul evolutiv în conformitate cu propria teorie despre distrugerea consecutivă a simbolismului falic în realizarea akinakes-ului de la gardă „primordială” în formă de rinichi, la cea „abstractă”, îngustă în formă de fluture. Se observă ușor că în perioada actuală de cercetare a spadelor și pumnalelor scitice (anii 1990-2010), corpus-ul de surse a crescut semnificativ în comparație cu perioada precedentă, inclusiv și la vest de arealul de bază. De asemenea, este notorie introducerea aproape universală a abordării eponimice în tipologia spadelor și pumnalelor scitice.

1.2. Problema provenienței akinakes-ului și căile de soluționare a acesteia

Problema originii akinakes-ului este strâns legată de problema apariției culturii materiale a sciților și incită discuții aprinse încă din a doua jumătate a sec. XIX. Analiza ipotezelor despre originea akinakes-ului scitic a relevat trei direcții principale: din Orientul Apropiat (de la akinakes-ul persan), din Asia Centrală (de la pumnalele de tip Karasuk) și din Caucazul de Nord (de la pumnalele de tip Kabardino-Piatigorsk). Însă principalul argument contra ipotezei despre Orientul Apropiat este lipsa în Asia Anterioară a spadelor și pumnalelor scitice propriu-zise. Iar exemplarele scitice timpurii se dovedesc a fi mai vechi decât „prototipurile” propriu-zise – astfel, reprezentările akinakes-urilor din Persepolis, sau cea de pe placa din tezaurul Oxus, se datează nu mai târziu de sec. VI î.e.n. Presupunerea despre originea akinakes-ului scitic din tipul Karasuk nu este bazată pe complexe datate sigur. În afară de aceasta, spade lungi, bine cunoscute în Sciția Pontică, nu se întâlnesc nici în Asia Anterioară, nici în Siberia de Sud, iar meșterii care fabricau complicatele pumnale bimetalice și spadele de fier, puțin probabil să fi avut nevoie de împrumuturi, mai ales de la turnătorii de metal din Karasuk, care nu cunoșteau această tehnologie. În consecință, direcția preferabilă la momentul de față este cea a originii nordcaucaziene. Probabil, akinakes-ul scitic este un produs al „laboratorului caucazian”

și se dezvoltă pe baza pumnalelor bimetalice de tip Kabardino-Piatigorsk din Caucazul de Nord; modificând morfologia spadelor și pumnalelor, meșterii au conservat un timp îndelungat bimetalismul în confecționarea mânerelor cu ramă la spade și pumnale.

1.3. Baze metodologice pentru evidențierea tipurilor de spade și pumnale

Delimitarea între grupurile dimensionale de spade și pumnale este convențională și, probabil, hotarul dintre ele poate varia de la o epocă la alta. În ceea ce privește armamentul scitic, astfel de definiții în literatură ca „spadă scurtă”, „pumnal”, „akinakes” sunt deseori termeni similari ce se completează reciproc. Analiza șirurilor variaționale a unor astfel de caracteristici precum „lungimea totală” și „lungimea tăișului” au relevat eterogenitatea eșantionului (peste 800 de exemplare de piese întregi și reconstituite) și prezența câtorva standarde funcționale. Au fost delimitate cinci grupuri: *pumnale* (cu lungimea lamei până la 21 cm), *spade scurte* (21-37 cm), *spade mijlocii* (38-53 cm), *spade lungi* (54-75 cm), și *spade extra-lungi* (cu lungimea lamei peste 75 cm). Majoritatea akinakes-urilor (aproape trei sferturi) o constituie pumnalele și spadele scurte, adică piesele cu lungimea lamei până la 37 cm, totodată maximul de obiecte revine anume grupului de „spade scurte” (43%).

2. FORMELE TIMPURII DE AKINAKES (SEC. VII – MIJLOCUL SEC. V Î.E.N.)

Generarea datelor despre poziția cronologică a akinakes-urilor scitice de pe teritoriul Europei (construirea șirului variațional) a confirmat viabilitatea periodizării culturii scitice și împărțirea ei în etapele *timpurie* (sec. VII – prima jumătate a sec. VI î.e.n.), *mijlocie* (mijlocul sec. VI – mijlocul sec. V î.e.n.) și *clasică* (sfârșitul sec. V – sec. IV î.e.n.) [3, p. 80]. Analiza detaliată a cronologiei și a particularităților de răspândire a spadelor și pumnalelor de tipuri scitice în partea de vest a arealului au permis divizarea etapei mijlocii în două faze – *incipientă* (al doilea sfert – sfârșitul sec. VI î.e.n.) și *finală* (sfârșitul sec. VI – al treilea sfert al sec. V î.e.n.). Iar faptul că șirul variațional al cronologiei akinakes-ului este apropiat de distribuția normală (Gauss) și lipsa completă a

acestui tip de armament în monumentele scitice târzii din sec. III î.e.n. a dus la concluzia că akinakes-ul scitic reprezintă în sine o tradiție unitară, care a existat neîntrerupt din sec. VII până în sec. IV î.e.n.

2.1. Perioada scitică timpurie (sec. VII – prima jumătate a sec. VI î.e.n.)

2.1.1. Akinakes-urile bimetalice de tip *Gudermes* și utilizarea bronzului în confecționarea spadelor și pumnalelor scitice. Una din caracteristicile care indică arhaismul spadelor și pumnalelor scitice este utilizarea bronzului la confecționarea akinakes-ului, deseori în combinație cu fierul [10, p. 23; 5, p. 28–29]. Spadele și pumnalele bimetalice sunt bine cunoscute în perioada prescitică. Cercetătorii au acordat o atenție deosebită pumnalelor de tip „Kabardino-Piatigorsk” sau de tip „nordcaucazian”, a căror proveniență este pusă în legătură cu tradițiile de tip Karasuk. Poziția cronologică a pumnalelor nordcaucaziene este determinată în limitele sec. VIII – prima jumătate a sec. VII î.e.n. Dacă încercăm să însumăm observațiile cronologice asupra acestei categorii a culturii materiale, putem urmări unele legități ale evoluției pumnalelor de tip Kabardino-Piatigorsk. Astfel, secțiunea rotundă sau ovală a mânerului este considerată un indiciu mai timpuriu, pe când mânerule aplătizate cu decor ajurat poansonat în șiruri sunt caracteristice pentru piesele târzii. Lungimea gardelor se reduce cu timpul, totodată gardele drepte evoluează spre cele curbate în direcția lamei. Pumnalele bimetalice cu mânerul aplătizat în secțiune și garda scurtă curbată cu aripioare triunghiulare aproape alipite lamei sunt datate mai târziu decât celelalte și, cel mai probabil, au dăinuit până la mijlocul sec. VII î.e.n. Astfel, ele pot fi abordate în calitate de prototip pentru akinakes-ul scitic. Mai mult decât atât, contururile mai line ale gardelor, care seamănă uimitor cu cele clasice în formă de rinichi ale akinakes-urilor scitice, sunt cunoscute și în perioada prescitică. Reieșind din aceasta, akinakes-ul scitic poate fi considerat un produs al „laboratorului caucazian”. Cel mai probabil, el a apărut pe baza pumnalelor bimetalice de tip Kabardino-Piatigorsk din Caucazul de Nord. Nu este de mirare că, modificând morfologia spadelor și pumnalelor, meșterii au păstrat timp îndelungat bimetalismul la confecționarea mânerelor cu ramă la spadele și pumnalele de tip *Gudermes*. Limita superioară a datării acestui tip este determinată la hotarul sec. VII-VI î.e.n., iar în regiunea Niprului acest mod de confecționare a mânerului, probabil, continuă

să existe până la jumătatea sec. VI î.e.n. În bazinul carpatic de asemenea sunt cunoscute akinakes-uri scitice timpurii, confecționate integral sau parțial din bronz. Este vorba de o serie de spade, grupate de A. Vulpe și G. Marinescu, în așa-numitul tip *Posmuș* [12, p. 71-72; 15, p. 23]. Judecând după poziția cronologică a buteroalelor în formă de păsări răpitoare și aspectul akinakes-urilor pe care le însoțeau, ele, ca și spadele de tip *Posmuș*, se atribuie unei tradiții ulterioare care a pătruns în bazinul Mării Negre și zona carpato-nistreană din Caucaz. Este foarte probabil că tipul *Posmuș* reprezintă o verigă de legătură dintre akinakes-urile de tip *Gudermes* și *Kelermes*. Prin asta putem explica prezența lui relativ scurtă în timp și teritoriul limitat în care aceste piese au fost răspândite.

2.1.2. Tipul *Kelermes* și influența călărimii asupra spadelor și pumnalelor scitice timpurii. În baza baza unor caracteristici arhaice, cum ar fi nodul mai jos de terminație împreună cu modelarea gardei, terminației și lamei A. N. Vorosilov a reușit să delimiteze o serie de akinakes-uri din așa numitul tip *Kelermes*, caracteristic pentru *Silvostepa Donului* [2, c. 40]. Totodată, acestui tip îi pot fi atribuite încă zece piese cu caracteristici morfologice asemănătoare – forma mânerului (de regulă, tripartită, în formă de două îngroșări cu bară rombică), a gardei (masivă în formă de fluture, mai rar – în formă de rinichi sau inimă), lamei (rombiforme, deseori cu nervură). În grupul timpuriu de akinakes-uri din România, A. Vulpe delimitează tipul *Delenii* [15, s. 34], la care se evidențiază mânerul „profilat” (tripartit) cu tija centrală bine exprimată, garda dreaptă și garda trunchiată în formă de fluture. Atrag atenție particularitățile geografice de răspândire a akinakes-urilor de tip *Kelermes* – ele nu depășesc limitele arealului de *silvostepă* a culturii scitice. În afară de aceasta, putem observa cel puțin două direcții principale de pătrundere a lor – meridională, pentru morminte, și latitudinală (atât spre est, cât și spre vest), dacă este vorba de descoperirile fortuite. În ce privește masa considerabilă de piese fortuite în raioanele de *silvostepă*, și anume în regiunea *Donului*, concentrarea lor provoacă diverse discuții, cum ar fi despre utilizarea acestor spade în scopuri cultice, în complexe „de pomenire sau de ofrandă, legate de cultul militar, care era practicat direct pe câmpul de luptă, sau în apropiere”, sau legătura lor cu complexe funerare distruse. Pe de altă parte, *Silvostepa Donului* nu este unicul loc de concentrare a descoperirilor fortuite. Astfel, spre

exemplu, în regiunea carpato-nistreană descoperirile fortuite de spade și pumnale scitice constituie aproape trei sferturi din numărul total; sau în regiunea Niprului de Mijloc unde ele constituie nu mai puțin de 50%. În afară de toate celelalte, abundența descoperirilor fortuite de armament scitic spre est de Carpați (în Podișul Bârladului, precum și între culmile Bistriței și Tarnăului) este explicată prin deplasările scitice din Moldova în Transilvania. O concentrare deosebit de mare poate fi observată în regiunea or. Târgu-Neamț, nu departe de trecătorile montane ale Moldovei românești – Păltiniș, Tulgheș și Bicz, ce funcționează până în prezent.

2.2 Perioada scitică mijlocie (mijlocul sec. VI – mijlocul sec. V î.e.n.)

2.2.1. În căutarea formelor noi. Tipurile *Șumeiko* și *Vettersfelde*. În perioada scitică mijlocie continuă experimentele asupra formei lamei și mânerului. Dacă în majoritatea akinakes-urilor scitice timpurii predomină forma lamei cu tășuri paralele, atunci spre sfârșitul perioadei apar lamele triunghiulare înguste și cele alungite. Gardele devin și mai masive, rotunjite, iar terminațiile din contra – subțiri, alungite. În grupul de spade, care deja poate fi atribuit celor scitice mijlocii, se propune a include exemplarele de tip I al compartimentului I (cu terminație în formă de bară și gardă reniformă), conform clasificării propuse de A. I. Meliukova [3, p. 47], sau de tipul *Piliny*, precum și o parte din pumnalele de tipul *Suseni-Măcișeni* (după A. Vulpe) [15, s. 38, 42]. Ele pot fi unite cu un nou nume – tipul *Șumeiko*, după una din cele mai cunoscute și bogat decorate piese, descoperite chiar la sfârșitul sec. XIX în stânga Niprului. Reieșind din observațiile cronologice asupra complexelor, putem concluziona că, în pofida unei anumite posibilități de apariție a acestui tip de pumnale la sfârșitul sec. VII – începutul sec. VI î.e.n., perioada de bază a circulației acestuia este atribuită sfertului doi și trei a sec. VI î.e.n. De tipul *Șumeiko* este strâns legată (genetic și cronologic) următoarea variantă a akinakes-urilor scitice, asupra căreia de asemenea a atras atenție în calitate de unitate independentă A. Vulpe. În cel de-al doilea grup morfologic (Formengruppe II) el a evidențiat tipul *Suseni-Măcișeni*, constituit din pumnale cu terminația dreaptă, mâner mai mult sau mai puțin profilat și gardă masivă. Însă tipul *Suseni-Măcișeni*, delimitat de A. Vulpe, este determinat mult prea larg și nu reflectă principalele particularități constructive ale acestui grup –

garda lată și masivă reniformă (sau în formă de inimă), terminația îngustă și lungă și lama triunghiulară lată în partea de sus. Dacă, urmându-l pe A. Vulpe, să ne orientăm după principiul eponimic, în calitate ca posibil compromis, putem propune termenul de tipul *Vettersfelde*, conform denumirii uneia din cele mai cunoscute descoperiri de pumnale de acest aspect. După cum pare, tipul *Vettersfelde*, ca și tipul *Șumeiko*, apare la sfârșitul sec. VII – începutul sec. VI î.e.n., însă perioada principală de utilizare este atribuită, mai degrabă, celei de a doua jumătăți – sfârșitului sec. VI î.e.n. Evoluția în continuare a *akinakes*-urilor scitice mijlocii este ușor de urmărit având ca exemplu formele ceremoniale. Finalul culturii scitice mijlocii la sfârșitul sec. VI – începutul sec. V î.e.n. este caracterizat de o serie nu prea mare de spade, a căror ferecătură este confecționată din aur. Astfel, spre finalul culturii scitice mijlocii se cristalizează un șir de particularități, care vor determina aspectul spadelor și pumnalelor din perioada clasică. Printre aceste particularități sunt terminația de formă ovală, creștăturile transversale pe tija mânerului, jgheaburile longitudinale pe lamă și mâner. Însă, dacă în perioada clasică spadele și pumnalele devin mai „ușoare”, din contul subțierii mânerului (deseori forjat împreună cu terminația și garda), în perioada scitică mijlocie *akinakes*-urile își mai păstrează masivitatea. Astfel de particularități, cum ar fi terminația de formă ovală, mânerul plat și garda „profilată” (în formă de fluture), au permis lui A. Vulpe să evedențieze tipul *Cozia* [15, p. 43].

3. FORME DE AKINAKES LOCALE ȘI EXTRACULTURALE

3.1. Tipul *Nógrád* și problema apariției armei cu lama cu un singur tăiș la sciți

Regiunea carpato-dunăreană este caracterizată printr-o serie compactă de spade cu lama cu un singur tăiș, al căror areal nu depășește limitele Dunării de Mijloc, a Transilvaniei și Precarpații de Sud. Deoarece spadele cu mânerul în formă de „T” au fost nominalizate cu termenul de tip *Tiszadob* [15, p. 94–95], iar spadele cu terminație anteniformă – tip *Cepari* (după A. Vulpe) [15, p. 92–94], pare mai logic să le unim sub un nou termen. În acest sens se propune termenul de tipul *Nógrád*, după locul uneia din primele descoperiri de spadă

și, în afară de aceasta, cel mai bine păstrată ca etalon, din județul Nógrád al Ungariei. Tradițional, spadele scitice cu lama cu un singur tăiș din regiunea carpato-dunăreană sunt puse în legătură cu cuțitele de luptă de tip *Basarabi*, în limitele tradiției general balcanice a armelor cu lama cu un singur tăiș. Cele mai timpurii complexe cu spade cu lama cu un singur tăiș de tip *Basarabi* se atribuie începutului de HaC. Spadele de acest tip se întâlnesc de la Dunărea de mijloc și până în zona prealpină, apropiate ca manieră de executare a lamei și mânerului sunt și pe litoralul adriatic al Italiei, în Picenum. În același timp, majoritatea exemplarelor găsite în Picenum sunt atribuite primei jumătăți a sec. VII î.e.n., iar proveniența lor, fără nici un fel de îndoială, este legată de regiunea est-balcanică. Apariția lor este pusă în legătură cu relațiile reciproce transadriatice cu caracter militar, care s-au reflectat de asemenea în răspândirea coifurilor conice cu creastă dublă în *Novilara-Servici*, peninsula Istria și Slovenia. Deja în perioada HaC₂ pe litoralul de est al Mării Adriatice apar spadele cu lama cu un singur tăiș de tip *Tržišče-Donja Dolina* fără terminații, care deja în HaD₁ sunt înlocuite de spadele de tip *Šmihel*. Procese evolutive asemănătoare au loc în regiunea Porților de Fier – locul spadelor de tip *Basarabi* este ocupat de spadele fără terminații de tip *Gogoșu*. Probabil, la momentul pătrunderii în regiune a sciților, o parte a populației culturii *Basarabi* se strămută mai spre nord, în Subcarpați și Transilvania. Prin această circumstanță putem explica apariția *akinakes*-ului cu lama cu un singur tăiș și cu mâner în formă de “T” de tip *Nógrád* în preajma Carpaților de Sud și în Munții Apuseni din sud-vestul Transilvaniei. Drept bază pentru *akinakes*-ul de tip *Nógrád*, probabil, au servit *akinakes*-urile de tip *Șumeiko*, ce s-au răspândit la hotarul dintre perioadele scitică timpurie și scitică mijlocie. Asupra acestui fapt ne atenționează particularitățile *akinakes*-urilor cu lama cu un singur tăiș de tip *Nógrád* caracteristice pentru tipul *Șumeiko*: lama îngustă alungită (deseori de formă triunghiulară), garda masivă reniformă, bicomponența mânerului și ornamentarea lui cu creștături transversale, terminația îngustă alungită. Ca și spadele de tip *Șumeiko*, *akinakes*-urile de tipul *Nógrád* apar la sfârșitul sec. VII – începutul sec. VI, și sunt în uz practic până la sfârșitul secolului. În același timp, *akinakes*-urile cu lama cu un singur tăiș se întâlnesc nu numai în regiunea carpato-balcanică, dar și în Caucaz. Totodată în regiunea Mării Negre *akinakes*-urile cu lama cu un singur tăiș, mai degrabă, sunt o încercare experimentală, ce nu a căpătat largă

răspândire. Însă în Caucaz, tradiția pumnalelor cu lama cu un singur tăiș își au originile în vremuri mai vechi, din tradițiile locale de cultura Koban, posibil, își are originea caucaziană.

3.2. Evoluția akinakes-urilor cu terminație anteniformă

3.2.1. Zoomorfizarea terminației. Tipul Găiceana. Spadele cu terminațiile în formă de capuri de păsări aproape întotdeauna erau analizate separat de exemplarele cu terminațiile în formă de gheare. Separat analiza spadele și pumnalele cu terminație zoomorfă și A. Vulpe, care a plasat în ultimul grup tipologic spadele de tip *Găiceana* și le-a datat cu a doua jumătate a sec. VI – prima jumătate a sec. V î.e.n. [15, p. 60]. Adunând observațiile cronologice asupra pumnalelor de tip *Găiceana*, se va dovedi că se confirmă datarea preliminară a lui A. Vulpe în limitele „celeia de a doua jumătăți a sec. VI – prima jumătate a sec. V î.e.n.”. Ridicând această datare până la sfârșitul sec. V î.e.n., vom menționa că majoritatea complexelor tind, totuși, spre începutul – prima jumătate a sec. V î.e.n. Geografic, descoperirile de pumnale de tip *Găiceana* practic nu depășesc limitele zonei de silvostepă, concentrându-se în patru regiuni – carpato-dunăreană, niproviaană de silvostepă (îndeosebi din dreapta râului), precaucaziană (Transkubania) și dintre Volga și Kama. Cu terminațiile realist executate ale akinakes-urilor de tip *Găiceana* sunt strâns legate „pumnalele cu grifoni” extrem de răspândite pe teritoriul Eurasiei. Terminațiile acestor pumnale asemănătoare celor de tip *Găiceana* redau reprezentări contrapuse de grifoni urecheați, executați în manieră realistă. Se evidențiază în mod deosebit câteva regiuni, unde astfel de pumnale erau mai populare: Volga-Ural, Jetâsu, Siberia de Vest și China de Nord. Luând ca bază particularitățile cronologice ale acestei categorii de piese, putem concluziona că pumnalele „grifone” apar pe întinsele spații ale lumii scitice nu mai timpuriu de mijlocul sec. VI î.e.n. și sunt utilizate încă circa un secol. Totodată, cele mai târzii exemplare, datate în sec. V și chiar în sec. IV î.e.n. se dovedesc a fi forme ceremoniale, pentru care, de obicei, este caracteristică o oarecare întârziere. Interesant este că formele ceremoniale sunt legate de trei regiuni: Volga-Ural, Jetâsu și Siberia de Sud. Din acest motiv este greu de stabilit sursa unor astfel de inovații cum ar fi „terminația grifonă”. În pofida nenumăratelor încercări de a învechi modelele nordchinezee, soluționarea problemei originii chineze, la momentul dat, este

imposibilă în cadrul acestei lucrări. Periferia extremă de vest în cadrul regiunii Volga-Ural poate fi considerată ca sursă a evoluției în continuare a pumnalelor grifone și pătrunderea lor ulterioară în regiunea Mării Negre și a Dunării. Regiunea Jetâsu, în care pumnalele grifone nu sunt atât de răspândite nu poate fi luată în considerare. Mai mult ca probabil, rolul teritoriului inițial unde avea loc formarea canoanelor reprezentării și morfologiei pumnalului grifon, mult mai bine convine sursei centralasiatică de culturogeneză, ce include Altaiul, Tuva și depresiunea Minusinsk. Despre aceasta ar vorbi abundența și diversitatea varietăților de pumnale grifone (de fier și bimetalice), printre care sunt și variante, caracteristice în exclusivitate pentru Saiano-Altai – piese cu garda în formă de figuri tupilate de răpitori. În afară de aceasta, sunt motive să considerăm o astfel de realizare a gardei ca ceva mai timpuriu în comparație cu decorul cu „rături” de răpitori sau capete de păsări, grifoni, deoarece la acestea din urmă exemplarele din fier predomină asupra celor din bronz și bimetalice.

3.2.2. Stilizarea terminațiilor. Tipul Grișcenți. Stilul animalier scitic evoluează în timp de la modele realiste la modele schematice, ornamentale. Unul din primele akinakes-uri publicate cu terminație ornitomorfă schematizată, gardă în formă de fluture și lamă triunghiulară a fost piesa fortuită de lângă s. Grișcenți. Acest exemplar poate fi considerat eponimic, iar tot grupul de spade descrise poate fi încadrat în tipul *Grișcenți*. Complexele cu akinakes-uri de tip Grișcenți se concentrează îndeosebi în două regiuni de bază: în partea de silvostepă a Niprului Mijlociu (gravitând spre zona din stânga râului) și în Caucazul de Nord. Judecând după cronologia lor, tipul Grișcenți nu depășește limitele sec. V î.e.n., totodată, gravitând spre mijlocul – sfertul trei al secolului. Se mai manifestă o tendință – complexe de stepă, de regulă, sunt mai târzii ca cele din silvostepă (cu excepția celor din Caucaz). Descoperirile fortuite sunt deasemenea caracteristice pentru silvostepă, și, formând o concentrație tradițională în interfluviul Desna-Volga continuă să fie semnalate mai departe, în regiunea Kama și Volga-Ural. Spade asemănătoare ca executare se întâlnesc și departe spre răsărit: în Altai, depresiunea Minusinsk, China de Nord. Direcția vestică nu este atât de reprezentativă, cele mai vestice descoperiri le găsim în Bulgaria de Nord și Transilvania de Sud. Nu putem să nu menționăm că unele descoperiri fortuite sunt cunoscute și în stepă, urmând ca această tendință să se manifeste pe deplin în perioada clasică.

4. FORMELE TÂRZII DE AKINAKES (SFÂRȘITUL SEC. V – SEC. IV Î.E.N.) ȘI GENEZA SPADELOR ȘI PUMNALELOR ÎN SUD-VESTUL EUROPEI DE EST

4.1. Sciția clasică (ultimul sfert sec. V – sec. IV î.e.n.)

4.1.1. Tipul *Soloha* și evoluția terminației în formă de antenă în perioada scitică clasică. Terminația ajurată în formă de capete de păsări sau gheare de pasăre răpitoare cu ochi la bază constituie dezvoltarea stilistică a tipurilor mai timpurii de terminații, realizate în chip realist [3, p. 56]. Acest tip de akina-kes-uri (cu terminația puternic stilizată, executată în formă de capuri de păsări, prin volute cu cot și gardă) a fost denumit tip *Soloha*. Analiza cronologică a demonstrat că perioada de maximă răspândire a spadelor de acest tip a fost ultimul deceniu al sec. V – prima treime a sec. IV î.e.n. De acest interval sunt legate majoritatea covârșitoare a complexelor datate. Totodată aceasta este perioada în care se datează cele mai multe forme ceremoniale, al căror mânerul și teacă cărora deseori erau placate cu aur. Ele se întâlnesc doar în stânga Niprului și pe Donul de Jos. Akinakes-urile de tip *Soloha* pătrund în dreapta Niprului, la sud, în partea de stepă, la vest ajung până la Nistrul de Jos, la est ating interfluviul Volga-Ural. Probabil, de această perioadă sunt legate numeroasele descoperiri fortuite din silvostepa Volga-Don. În stadiul final de dezvoltare în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. akinakes-urile de tip *Soloha* apar în Crimeea, precum și în mormintele din regiunea Uralului de Sud și în Transural. Se observă că seria tipologică a terminațiilor anteniforme cu capuri de păsări răpitoare, începând cu formele mari realizate realist, treptat evoluează în direcția minimalizării și schematismului, posibil, fiind determinat de pierderea tradițiilor iconografice inițiale aferente acestui tip.

4.1.2. Tipul *Certomlîk*. Pentru seria de spade din Sciția clasică cu terminație ovală, tija ovală în secțiune a mânerului, gardă pseudotrunghiulară și lamă triunghiulară a fost fixat terminul cristalizat istoriografic – tipul *Certomlîk*. Pentru majoritatea din ele este caracteristică ornamentarea mânerului, a terminației și gardei în stil animalier, o parte dintre spade fiind placate cu aur pe relieful forjat. Având în vedere că spadele de tip *Certomlîk* îmbină elemente ale artei greco-barbare și o parte din ele sunt găsite în Bospor, putem presupune anume această localizare pentru atelierele de producție a spadelor respective.

În afară de executarea specifică a mânerului de tip Certomlîk, se mai evidențiază o serie de teci placate cu aur din „seria Certomlîk”. Pe lângă tija mânerului ovală în secțiune, terminația ovală (rotunjită), una din particularitățile importante care însoțește grupul de spade de tip Certomlîk este mânerul cu tăietură longitudinală. Judecând după complexe, perioada de maximă răspândire a spadelor de tip Certomlîk este al treilea sfert al sec. IV î.e.n., și, probabil, de această perioadă sunt legate și descoperirile fortuite de akinakes-uri lucrate în mod asemănător.

4.1.3. Tipul Șulgovka și armele cu lama cu un singur tăiș în Sciția clasică.

Cu tipul Certomlîk este strâns legat grupul de forme ceremoniale al armelor cu lama cu un singur tăiș, al căror mânerul constă din terminație de formă ovală, gardă trapezoidală și deseori este acoperit cu foiță subțire de aur și ornament în relief [10, p. 36–37; 3, p. 59]. Urmând principiul eponimic, putem marca seria de spade cu lama cu un singur tăiș cu termenul tip *Șulgovka*. Se evidențiază două variante de executare a acestuia – tija mânerului primei este ornamentată cu un șir consecutiv din trei sau cinci reprezentări de animale, a doua – cu reprezentare de răpitor și copitat. Complexele cu spade cu lama cu un singur tăiș sunt mai mult sau mai puțin sincrone și nu depășesc limitele celei de a doua jumătăți a sec. VI î.e.n. În același timp, un șir de complexe cu spade cu lama cu un singur tăiș bilateral de tip Certomlîk, lucrate în mod similar cu a doua varietate de spade cu lama cu un singur tăiș de tip *Șulgovka*, par a gravita spre mijlocul – sfertul trei a sec. IV î.e.n., în timp ce prima varietate – spre ultimul sfert – sfârșitul sec. IV î.e.n. În sec. IV î.e.n. centrele de producere a spadelor și pumnalelor se deplasează în direcție sudică. Astfel, tipul Solokha se formează, foarte probabil, încă în silvostepa din stânga Niprului – pentru perioada timpurie a dezvoltării sale (prima jumătate a sec. V î.e.n.) sunt caracteristice doar complexe de silvostepă, ba mai mult, majoritatea covârșitoare a formelor ceremoniale provine de pe malul stâng al Niprului. Răspândirea tipului Certomlîk și a tipului *Șulgovka*, legat de el, avea loc în direcție contrasens, probabil dinspre sud spre nord, din dreapta Niprului de Mijloc. Este semnificativ, că complexe de silvostepă cu spade cu lama cu un singur tăiș de tip *Șulgovka* apar mult mai târziu decât cele de stepă, și ele sunt amplasate în exclusivitate pe malul drept al Niprului. Continuând compararea cu tipul Solokha putem să menționăm reducerea semnificativă a arealului spadelor și pumnalelor de tip

Certomlîk, mai mult decât atât, hotarul de răsărit al complexelor funerare cu akinakes de tip Certomlîk trece pe Don. Iar cea de-a doua ca importanță concentrare de morminte cu spade și pumnale ocupă deja nu regiunea de jos, ci cea de mijloc a râului Doneț. Traectoria acestei linii finale de dezvoltare a akinakes-urilor scitice fără îndoială este o reflecție a unor anumite tendințe în cultura scitică de la sfârșitul sec. IV î.e.n., ce au adus, în particular, și la dispariția însuși a akinakes-ului, ca una din tradițiile culturale, în pofida divergenței afirmații că în sec. IV-III î.e.n. „numărul mormintelor cu spade și pumnale se mărește vizibil” [3, p. 46]. În perioada scitică clasică armele cu lama cu un singur tăiș sunt reprezentate de asemenea prin tipuri grecești și tracice. În regiunea carpato-nistreană, spre exemplu, se evidențiază seria unor așa numite cuțite de luptă, proveniența a căror este pusă în legătură cu atelierile antice sau tracice. Descoperirile nu prea numeroasele descoperiri de mahaira în nordul Mării Negre sunt legate îndeosebi de populația grecească din zona de litoral.

4.2. Posibilități de clasificare a grupurilor culturale în baza componenței armamentului

Particularitățile răspândirii spadelor și pumnalelor funcțional diferite erau dictate de anumite tradiții militare și preferințe (care puteau să se schimbe cu timpul). Componența armamentului de asemenea este schimbătoare de la o regiune la alta. De aceea a devenit evident că în baza componenței armamentului putem realiza grupări tipologice pe regiuni și să trecem de la grupuri culturale nu prea mari la comunități umane, ce preferau seturi similare de armament. Reieșind din observațiile asupra concentrării spadelor și pumnalelor de aspect scitic, putem delimita șapte grupuri teritoriale de bază: I – *Nord-vestic* (polonez), pus în legătură cu monumentele culturii Lausitz (Łużycka) și deplasarea sciților în Europa Centrală; II – *de Tisza* (sau maghiar), legat preponderent cu vestigiile culturii Vekerzug; III – *Transilvănean*, legat de grupul Ciumbud; IV – *Carpatic de sud* (valah), care poate fi pus în legătură cu vestigiile de tip Ferigile; V – *Dunărean de sud* (bulgăresc); VI – *Carpato-dunărean*; VII – de *Stepă nordpontică*. Pentru partea de stepă Nistreano-dunăreană se are în vedere divizarea în subgrupurile *Nistrean de Jos* și *Dunărean de Jos*. La rândul său, grupul Carpato-nistrean din punct de vedere al răspândirii spadelor și pumnalelor de tip scitic de asemenea nu apare omogen. Din această cauză pentru el este propusă

următoarea divizare în subgrupuri conform principiului geografic: *Nistrean de mijloc* (bucovinean), *Est-carpatic* (nemțean), *Sireto-nistrean* (moldovenesc). Lui i se învecinează subgrupul *Vest-ucrainean* delimitat doar convențional. Calcularea gradului de asemănare prin metoda clasificării conform particularităților de semnificație diferită a evidențiat câteva enclave de acest fel, prima fiind cea „*carpatică*”, unde cel mai înalt grad de asemănare s-a manifestat între grupurile vestpodolian și cel transilvănean, cărora li se alătură cel moldovenesc. Pentru ele principalele tipuri sunt pumnalul sau spada scurtă și toporul. În următoarea enclavă, blocul „*de stepă*”, au intrat grupurile dunărean de jos, nistrean de jos, carpatic de sud și dunărean de sud, în care sunt larg răspândite vârfulurile de lance și spadele mijlocii sau lungi. Al treilea, blocul „*vestic*”, a întrunit grupurile de Tisza și nord-vestic, pentru care sunt mai caracteristice topoarele și vârfulurile de lance. Interpretarea blocurilor delimitate și configurația lor doar urmează a fi efectuată. Cu toate acestea, în baza altor date, indirecte, devine clar că asupra preferințelor în sfera armamentului influența un întreg complex de factori: particularitățile reliefului, schimbările cronologice, apropierea culturală.

4.3. Cronologia grupurilor culturale

Distribuirea cronologică a akinakes-urilor din partea de vest a arealului ne demonstrează aceleași tendințe, ca și în masivul de bază, de aceea avem tot temeiul pentru a extinde periodizarea A. I. Meliukova [3, p. 80]. Cu unele corectări pentru regiunea în discuție, această periodizare se prezintă în felul următor: perioada *scitică timpurie* (sec. VII – începutul sec. VI î.e.n.), *scitică mijlocie* (mijlocul sec. VI – prima jumătate a sec. V î.e.n.) și *clasică* (sfârșitul sec. V – sec. IV î.e.n.). În partea de vest a lumii scitice perioadei scitice timpurii îi sunt atribuite 22% de piese. Însă marea parte de akinakes-uri (aproape două treimi) este atribuită perioadei scitice mijlocii, deci sunt toate temeiurile pentru o divizare ulterioară a perioadei scitice mijlocii – cel puțin, în două faze. Faza *incipientă* a perioadei scitice mijlocii (până la ultimul sfert al sec. VI î.e.n.) se evidențiază prin akinakes-urile de tip Șumeiko, Vetersfelde și Nógrád, cea *finală* (ultimul sfert al sec. VI – ultimul sfert al sec. V î.e.n.) – prin akinakes-uri de tip Cozia, terminații zoomorfe în formă de antenă de tip Găiceana și Grishențy. În afară de aceasta, prima fază corespunde „perioadei de tranziție de la perioada timpurie la cea mijlocie”. Cele mai puține (14%) spade

și pumnale revin culturii scitice clasice. Cronologic akinakes-urile în cadrul diferitor grupuri teritoriale sunt distribuite neuniform. Astfel, marea majoritate a spadelor și pumnalelor scitice timpurii (sec. VII – prima jumătate a sec. VI î.e.n.) sunt concentrate îndeosebi pe teritoriul Transilvaniei, Subcarpaților și a spațiului Carpato-Nistorean. La începutul perioadei scitice mijlocii (sfertul doi – sfârșitul sec. VI î.e.n.) arealul se extinde pe contul Alföldului și a regiunii de sud a Dunării. Akinakes-urile finalului epocii scitice mijlocii (sfârșitul sec. VI – sfertul trei sec. V î.e.n.) sunt semnalate în toate grupurile culturale evidențiate (în afară de cel polonez și dunărean de jos) – este perioada de maximă răspândire a armamentului scitic la hotarele de vest. În perioada clasică (sfârșitul sec. V – sec. IV î.e.n.) arealul spadelor și pumnalelor scitice se restrânge simțitor și include doar zona de stepă – Nistrul de Jos, Dunărea de Jos și regiunea din sudul Dunării.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Studiul realizat ne-a permis să elaborăm cel mai complet și detaliat reperoriu al spadelor și pumnalelor de perioadă scitică din Europa Centrală și de Sud-Est. Scopul principal al lucrării de doctorat este sistematizarea informației despre spadele și pumnalele de perioadă scitică din arealul european în procesul de analiză tipologică și divizarea materialului în grupuri cronologice. În total au fost evidențiate și analizate în detaliu 209 unități de spade, pumnale și detalii de teacă din teritoriul Republicii Moldova, al Ucrainei, României, Bulgariei, Serbiei, Ungariei, Slovaciei și Poloniei. În căutarea analogiilor și a reperelor cronologice au fost colectate date despre circa 1200 de exemplare de spade și pumnale din arealul european, ce include, în opinia noastră, teritoriile nordului Mării Negre, Caucazului, a regiunii Volga-Don-Ural. În studierea terminațiilor de spade și pumnale, executate în stil animalier, a fost atras și materialul din teritoriul lumii scito-siberiene, incluzând Jetâsu, Siberia de Sud și China de Nord. Pentru a atinge scopul cercetării au fost preconizate următoarele sarcini: generalizarea observațiilor istoriografice luând în considerație practica pozitivă a elaborărilor tipologice, analiza particularităților cantitative și evidențierea în baza lor a grupurilor funcționale în cadrul masivului de

akinakes-uri scitici; scoaterea în evidență a particularităților tipologice semnificative ca rezultat al datării încrucișate a complexelor, a cartograferii. Ca rezultat a fost elaborată tipologia conform principiului eponim, după care a urmat verificarea construcțiilor tipologice în baza materialului din partea de vest a arealului scitic și elaborarea catalogului de spade și pumnale din perioada scitică pentru spațiul în discuție. În procesul de cercetare au fost formulate unele concluzii:

1. Analiza datelor privind introducerea în circuit științific a exemplarelor de spade și pumnale de tipuri scitice de pe teritoriul Europei a permis să evidențiem trei perioade în istoriografia akinakes-ului: 1850–1940, 1950–1980 și 1990–2010. Fiecare din ele a fost caracterizată din punct de vedere a direcțiilor magistrale și al tendințelor. În cadrul etapelor delimitate au fost analizate critic cele mai importante studii și generalizată experiența elaborărilor cronologice și tipologice. Luând în considerație aceste elaborări am hotărât să delimităm tipurile conform principiului eponimic, ce a dus la definitivarea și analiza în detaliu a următoarelor tipuri de akinakes scitic: *Kelermes* (după A.N. Voroshilov), *Gudermes* (Orbeasca, după A. Vulpe) și *Nógrád* (Tiszadob-Cepari, după A.Vulpe), *Posmuș*, *Frata*, *Delenii*, *Găiceana* și *Cozia* (după A. Vulpe) și *Šumeiko*, *Vettersfelde*, *Grișcenți*, *Soloha*, *Certomlîk*, *Șulgovka*, *Ceauș* (delimitate de autorul tezei). Pentru fiecare din tipuri a fost determinată perioada de maximă circulație, scoase în evidență particularitățile de răspândire și caracterul depozitării. Printre tendințele generale se profilează următoarele:

a) Akinakes-ul scitic este un produs al „laboratorului caucazian” și apare în baza pumnalelor bimetalice de tip Kabardino-Piatigorsk din Caucazul de Nord.

b) Terminațiile în formă de antene apar autonom și însoțesc mânerul aproape din momentul apariției akinakes-ului. La finele perioadei scitice mijlocii sub influența tradițiilor răsăritene a „pumnalelor cu grifoni” terminațiile în formă de antene capătă definitiv formă de cap de pasăre conform canoanelor stilului animalier scitic și treptat evoluează de la mari exemplare realiste în direcția minimalizării și schematismului.

c) În perioadele scitică timpurie și mijlocie grosul descoperirilor de akinakes-uri scitice este localizat în regiunile de silvostepă, practic fără ieșire în stepă. În perioada clasică centrele de producere a spadelor și pumnalelor se

deplasează în direcție sudică, totodată fiind remarcată reducerea considerabilă a arealului.

2. Utilizând principiul eponimic multe piese rămân în afara limitelor schemei tipologice. Însă, obiectivele de cercetare au inclus doar evidențierea tendințelor de bază și, ca urmare, a particularităților și a fenomenelor cronologic dependente. Ca rezultat baza tipologiei o reprezintă „tipurile culturale”, între verigile căreia cu timpul pot fi evidențiate forme intermediare și varietăți. „Tipurile culturale” ale akinakes-ului scitic, adică acele care erau concepute de purtătorii culturii scitice, pot fi diagnosticate cu ajutorul a două exponente ce se completează reciproc: a) prezența formelor ceremoniale în limitele tipului, adică decorate cu metale prețioase și plasate în context ritual și b) reflectarea în arta plastică. Cercetările au arătat că o parte din tipurile delimitate prezintă un caracter universal fiind răspândite pe spații largi. Cu toate acestea aproape pentru fiecare regiune a culturii scitice pot fi semnalate tradiții unicate de armament. Pentru regiunea de vest astfel de fenomene locale în perioada scitică timpurie sunt akinakes-urile de tip Posmuș, Delenii, Ferigile (înrudite tipului Kelermes), în cea scitică mijlocie – akinakes cu tăișul unilateral de tip Nógrád și în epoca clasică – cuțitele de luptă tracice și akinakes de tip Ceauș.

3. Generalizarea datelor privind poziția cronologică a akinakes-urilor scitice din teritoriul Europei a confirmat viabilitatea periodizării culturii scitice și divizarea ei în etapele *timpurie* (sec. VII – prima jumătate a sec. VI î.e.n.), *mijlocie* (mijlocul sec. VI – mijlocul sec. V î.e.n.) și *clasică* (sfârșitul sec. V – sec. IV î.e.n.). Analiza în detaliu a cronologiei și particularităților răspândirii stadelor și pumnalelor de tipuri scitice în partea de vest a arealului au dat posibilitate se divizăm etapa scitică mijlocie în două faze – *incipientă* (sfertul doi – sfârșitul sec. VI î.e.n.) și *finală* (sfârșitul sec. VI – sfertul trei sec. V î.e.n.).

4. Analiza șirurilor variabile a unor așa particularități, cum ar fi „lungimea totală” și „lungimea lamei” a arătat neuniformitatea selecției și prezența câtorva standarde funcționale. Diagramă de dispersie ne-a permis să precizăm limitele lor, ca rezultat delimitându-se cinci grupuri: *pumnale* (cu lungimea lamei de până la 21 cm), *spade scurte* (21 – 37 cm), *spade mijlocii* (37 – 53 cm), *spade lungi* (54 – 75 cm). Majoritatea akinakes-urilor o constituie

pumnalele și spadele scurte, adică piesele cu lungimea lamei de până la 37 cm, totodată cele mai multe piese sunt atribuite grupului de „spade scurte”. Cartografierea grupurilor a scos în evidență particularitățile unei astfel de divizări având ca exemplu regiunea carpato-dunăreană. În așa fel, pumnalele și spadele scurte sunt caracteristice pentru zona de silvostepă (în perioada scitică timpurie și mijlocie), în timp ce spadele mijlocii și cele lungi sunt legate cu monumentele din stepă, care sunt atribuite preponderent perioadei clasice.

5. Fără îndoială că particularitățile de răspândire a spadelor și pumnalelor funcțional diferite erau dictate de anumite tradiții militare, care puteau cu timpul să se schimbe. Iar în baza componenței armamentului se poate trece de la mici grupuri culturale la ample blocuri culturale – comunități de oameni, ce preferau varietăți apropiate de armament. Calcularea gradului de asemănare a proiectat câteva enclave de acest fel: blocul „*carpatic*”, pentru care drept varietăți de bază sunt pumnalul sau spada scurtă și toporul. În următorul bloc, „*de stepă*”, sunt pe larg răspândite vârfulurile de lance și spadele mijlocii sau lingi. Pentru cel de-al treilea bloc, „*vestic*”, sunt mai mult caracteristice topoarele și vârfulurile de lance. Probabil, asupra preferințelor în domeniul armamentului avea influență un complex întreg de factori: relieful, schimbările cronologice, apropierea culturală.

Ca rezultat al cercetării este propusă **soluționarea problemei științifice** de evoluție a spadelor și a pumnalelor scitice în sud-vestul Europei de Est. În acest fel, au fost urmărite schimbările principale în morfologia akinakes-ului scitic, au fost evidențiate „tipurile culturale” ce au semnificație cronologică, au fost determinate sursele de tipogeneză a akinakes-ului scitic și a fost studiat dinamismul deplasării acestor surse în timp.

Recomandări. Deoarece anume spada ocupă locul central în panoplia popoarelor iraniene, studierea acestei categorii a culturii materiale va putea soluționa un șir de probleme regionale și cronologice. Acestea fiind luate în considerație, în calitate de obiective ulterioare de cercetare, pot fi numite: 1) sistematizarea informației despre spade și pumnale din teritoriul Sciției Asiatice, Orientului Mijlociu; 2) analiza componenței armamentului în alte macroregiuni ale Sciției Europene; 3) compararea lor ulterioară cu cele carpato-dunărene.

BIBLIOGRAFIE

1. Алексеев А. Ю. Этюд об акинаках. *Клейн Л. С. Археологическая типология*. Ленинград: АН СССР, 1991, с. 271–280.
2. Ворошилов А. Н. О серии акинаков келермесского типа. *Древность: историческое знание и специфика источника* 4. Москва: ИВ РАН, 2009, с. 40–42.
3. Мелюкова А. И. *Вооружение скифов*. САИ Д1-4. Москва: Наука, 1964, 91 с.
4. Мелюкова А. И. *Скифия и фракийский мир*. Москва: Наука, 1979, 256 с.
5. Тереножкин А. И. Киммерийские мечи и кинжалы. *Скифский мир*. Киев: Наукова думка, 1975, с. 3–34.
6. Черненко Е. В. Древнейшие скифские парадные мечи (Мельгунов и Келермес). *Скифия и Кавказ*. Киев: Наукова думка, 1980, с. 7–30.
7. Buzdugan C. Pumnale hallstattiene tîrzii pe teritoriul României. *СА*, 1976, 2, p. 239–273.
8. Gawlik A. Znaleziska scytyjskie na Wyżynie Mołdawskiej i Besarabskiej. *MSROA*, 1998, 19, s. 53–77.
9. Gedl M. *Die Dolche und Stabdolche in Polen*. PBF. Ab. 4. Bd. 4. München: Beck, 1980. 77 s.
10. Ginters W. *Das Schwert der Skythen und Sarmaten in Südrussland*. Berlin: W. de Gruyter, 1928, 94 s.
11. Kemenczei T. *Die Schwerter in Ungarn II (Vollgriffschwerter)*. PBF. Ab. 4. Bd. 9. Stuttgart: Franz Steiner, 1991, 101 s.
12. Kozubová A., Skakov A. Einige kritische Bemerkungen zur Datierung der Dolche vom Typ Posmuş und ihrer kaukasischen Parallelen. *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit*, Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2015, s. 301–315.
13. Mihăilescu-Bîrliba V. Akinakai from Moldavia. A new discovery. *Thrace-Dacica*, 1976, 1, p. 109–116.
14. Vasiliev V. *Sciții agatîrși pe teritoriul României*. Cluj-Napoca: Dacia, 1980, 187 p.
15. Vulpe A. *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*. PBF. Ab. 4. Bd. 9. München: Beck, 1990, 145 s.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

Articole științifice în reviste de profil recunoscute:

1. Топал Д. А. Скифские акинаки: функциональное разделение и контекст обнаружения. *Антропологические исследования в Молдове*. Кишинев, 2005, с. 19–32.
2. Топал Д. А., Бруяко И. В. Находки клинкового оружия ранних кочевников из Оргеевского района. *Stratum plus*, 2012, 3, с. 133–144.
3. Агульников С. М., Попович С. С., Церна С. В., Топал Д. А. Скифский курган №7 у с. Пуркаръ на Нижнем Днестре. *Stratum plus*, 2013, 3, с. 257–284.
4. Topal D. Akinakai of Kelermes type: New discoveries in Central Bessarabia. *Marisia*, 2013, 33, p. 13–32.
5. Topal D., Țerna S., Popovici S. Akinakai de tip Soloha în contextual unei noi descoperiri de la Nistrul de Jos. *Peuce* 2014, 12, p. 9–67.
6. Топал Д. А. Акинаки классической Скифии: тип Солоха. *Война и военное дело в скифо-сарматском мире*. Ростов на-Дону: Издательство ЮНЦ РАН, 2014, с. 380–406.
7. Топал Д. А. Акинаки на западных рубежах Скифии. Находки скифских мечей и кинжалов на территории Республики Молдова. *Tyragetia*, 2014, 8 (23), с. 7–43.
8. Топал Д. А. Акинаки на западных рубежах Скифии: Карпато-Поднестровье. *История оружия*, 2014, 10. Запорожье: Дикое поле, с. 103–126.
9. Топал Д. А. Финальная линия развития мечей классической Скифии. Соотношение типов Чертомлык и Шульговка. *Stratum plus*, 2014, 3, с. 129–156.
10. Ceban I., Topal D., Agulnikov S., Popovici S. Tumulus scitic nr. 7 de la Crihana veche La Pietricei (r-nul Cahul). *Arheologia Preventivă în Republica Moldova*, 2015. II (1–2), p. 43–58.
11. Topal D. A. The use of bronze in making the early Scythian akinakai. *Tyragetia*, 2015, IX (XXIV), p. 29–50.
12. Топал Д. А. Биметаллические акинаки типа Гудермес и использование бронзы. *МАСП*, 2015, 13. Одесса: СМИЛ, с. 54–79.
13. Топал Д. А. Два среднескифских акинака из Бессарабской лесостепи. *Culturi, procese și contexte în arheologie*. Chișinău: IPC, 2016, с. 278–285.
14. Топал Д. А. Грифовые кинжалы Евразии: восточные параллели одной причерноморской традиции. *Stratum plus*, 2017, 3. Кишинев, с. 113–130.
15. Топал Д. А. Скифские мечи к югу от Дуная: болгарская группа памятников. *Добруджа*, 2017, 32, с. 512–519.

ADNOTARE

Topal Denis „Spade și pumnale scitice din sec. VII–IV î.e.n. (sud-vestul Europei de Est)”, teză de doctor în istorie; Chișinău, 2018. **Structura tezei:** Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, patru anexe, inclusiv material ilustrativ cu hărți, tabele și figuri. **Rezultatele obținute** sunt publicate în 15 articole. **Cuvinte-cheie:** cultura sciților, regiunea carpato-dunăreană, armamentul scitic, spade și pumnale, akinakes. **Domeniul de studiu:** 613.01 – Arheologie. **Scopul tezei:** generalizarea și sistematizarea datelor despre spade și pumnale pe teritoriul arealului european al culturii scitice. **Obiectivele tezei:** generalizarea observațiilor istoriografice, scoaterea în evidență a grupurilor funcționale în masivul de akinakes-uri scitice, scoaterea în evidență a particularităților cronologic semnificative, evidențierea tipurilor, ce au semnificație cronologică și verificarea schemelor tipologice în baza materialelor din partea de vest a arealului scitic. **Metodologia:** analiza comparativă a distribuției empirice a șirurilor variabile de particularități, cartografiere, analiza comparativă cronologică a complexelor închise. **Noutatea și originalitatea științifică:** în premieră sunt generalizate datele despre spadele și pumnalele din partea de vest a culturii scitice, sunt scoase în evidență particularitățile locale. A fost verificat șirul de structuri tipologice și a fost propusă gruparea lor conform principiului teritorial, au fost evidențiate legăturile dintre grupurile căpătate, au fost precizate pozițiile lor cronologice. Analiza distribuției complexelor și a descoperirilor fortuite ne-a permis să scoatem în evidență căile de pătrundere a pieselor de armament și a purtătorilor lor în regiunea carpato-dunăreană. Ca rezultat, este propusă **soluționarea problemei științifice** a evoluției spadelor și pumnalelor scitice în sud-vestul Europei de Est. Astfel, au fost urmărite schimbările principiale în morfologia akinakes-ului scitic, au fost evidențiate „tipurile culturale” ce au semnificație cronologică, au fost determinate sursele de generare a tipurilor de akinakes scitici și fixat dinamismul dislocării acestor surse în timp. **Importanța teoretică a lucrării** este determinată de abordarea complexă în soluționarea sarcinilor de cronologie a armamentului scitic și ale problemelor pătrunderii nomazilor timpurii în Europa de Sud-Est. **Valoarea aplicativă a lucrării.** Rezultatele cercetării pot fi utilizate la elaborarea unor lucrări de sinteză privind istoria străveche și arheologia Europei de Est, precum și asupra istoriei armamentului nomazilor, la pregătirea unor manuale și materiale didactice, elaborarea unor cursuri generale și speciale ce țin de domeniul istoric, la elaborarea unor expoziții de muzeu. **Implementarea rezultatelor obținute:** ideile și rezultatele principale ale cercetării au fost reflectate în comunicări la 10 conferințe științifice (inclusiv internaționale), seminare și colocvii.

ANNOTATION

Topal Denis, “Scythian blade weaponry of 7th–4th centuries BC (South-western part of Eastern Europe)”. For the scientific degree: PhD in History, Kishinev, 2018. **Structure of the paper:** Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography, four appendixes including the catalogue of artefacts, figures and maps. **Obtained results** were published in 15 scientific articles. **Keywords:** Scythian culture, Carpathian-Danube region, Scythian weaponry, blade weaponry, akinakes. **Field of research:** 613.01 – Archaeology. **The aim of the thesis:** generalization and systematization of data on blade weaponry from the territory of the European area of Scythian culture. **Objectives of the thesis:** Generalization of historiographic observations, allocation of functional groups in the mass of Scythian akinakai, identification of chronologically significant features, allocation of types which have chronological importance and verification of typological constructions on the material of western part of the Scythian area. **Methodology:** Comparative analysis of the empirical distribution of variation series of features, mapping, comparative chronological analysis of closed complexes, cross-dating. **Scientific novelty.** The data on the blade weaponry of the western part of Scythian culture were summarized for the first time, and as a result, the local features are revealed. These typological constructions were verified and a new grouping on the territorial principle was proposed, the links between the groups were identified, their chronological positions were refined. Analysis of the distribution of complexes and stray finds has made it possible to identify the routes of penetration of weaponry and their carriers into the Carpathian-Danube region. **Solved scientific problem.** As a result of research, a scientific problem related to the evolution of Scythian blade weaponry on the South-East of Eastern Europe was solved. The main chronological changes in morphology and origins of Scythian akinakes were identified (North Caucasus, Dnieper forest-steppe, Transylvania). In addition, the dynamics of the moving of these centres was documented chronologically. **The theoretical value of the paper** is determined by an integrated approach to solving the issues of the chronology of Scythian armament and the problems of penetration of early nomads into South-Eastern Europe. **The practical significance of the paper.** The results of the research could be used: in compilations on ancient history and archeology of Eastern Europe, as well as on the history of armament of nomads in the Early Iron Age; in the preparation of textbooks and manuals; in the process of the development of special courses in historical disciplines; in the creation of museum expositions. **Implementation of scientific results.** The results of the research were presented by the author during the 10 International conferences, seminars and colloquia.

АННОТАЦИЯ

Топал Денис, «Скифское клинковое вооружение VII–IV вв. до н. э. на юго-западе Восточной Европы», диссертация на соискание ученой степени доктора истории, Кишинёв, 2018. **Структура диссертации:** Введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография, 4 приложения, в том числе иллюстративный материал с картами и рисунками. **Полученные результаты** опубликованы в 15 статьях. **Ключевые слова:** скифская культура, Карпато-Подунавье, вооружение скифов, клинковое оружие, акинак. **Область исследования:** 613.01 – Археология. **Цель работы:** обобщение и систематизация данных о клинковом вооружении с территории Европейского ареала скифской культуры. **Задачи диссертации.** Обобщение историографических наблюдений, выделение функциональных групп в массиве скифских акинаков, выявление хронологически значимых признаков, выделение типов, имеющих хронологическое значение и проверка типологических построений на материале западной части скифского ареала. **Методология:** сравнительный анализ эмпирического распределения вариационных рядов признаков, картографирование, сравнительный хронологический анализ закрытых комплексов. **Научная новизна и оригинальность.** Впервые обобщены данные о клинковом оружии западной части скифской культуры, выявлены локальные особенности. Был проверен ряд типологических построений и предложена группировка по территориальному принципу, выявлены связи между полученными группами, уточнены их хронологические позиции. Анализ распространения комплексов и случайных находок позволил выявить маршруты проникновения предметов вооружения и их носителей в Карпато-Дунайский регион. В результате, предлагается решение **научной проблемы** эволюции скифского клинкового оружия на юго-западе Восточной Европы. Таким образом, были прослежены принципиальные изменения в морфологии скифского акинака, выявлены «культурные типы» имеющие хронологическое значение, определены источники генерации типов скифского акинака и зафиксирована динамика смещения этих источников во времени. **Теоретическая значимость работы** определяется комплексным подходом к решению задач хронологии скифского вооружения и проблем проникновения ранних кочевников в Юго-Восточную Европу. **Практическая значимость работы.** Результаты исследования могут быть использованы при написании обобщающих работ по древней истории и археологии Восточной Европы, а также по истории вооружения кочевников, при подготовке учебников и пособий, разработке общих и специальных курсов по историческим дисциплинам, при создании музейных экспозиций. **Применение научных результатов:** идеи и основные результаты исследования были изложены в ходе докладов на 10 научных конференциях (в том числе международных), семинарах и коллоквиумах.

TOPAL DENIS

**SPADE ȘI PUMNALE SCITICE DIN SEC. VII–IV Î. E. N.
(SUD-VESTUL EUROPEI DE EST)**

SPECIALITATEA 613.01 – ARHEOLOGIE

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar 14.08.2018

Formatul hârtiei 60×84/32

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj: 60 ex.

Coli de tipar: 1,5

Comanda nr. 18/2965

Editura Bons Offices

Chișinău

